

Terug naar school!

Frans Heyvaert (Instituut voor Nederlandse Lexicologie)

1. Definities en Semagrammen

Informatie over woordbetekenissen kan aan de gebruiker van een verklarend woordenboek worden toegediend in verschillende doseringen, gaande van een elementaire definitie in termen van hyperoniem en onderscheidend kenmerk, of zelfs alleen maar een synoniem, tot omstandige omschrijvingen van het hele complex van eigenschappen en associaties die door geoefende gebruikers in verband worden gebracht met het aangeduide ding.

De kleinere dosering is de meest vertrouwde. Het is de standaardpraktijk in nagenoeg alle bestaande woordenboeken, zowel gedrukte als elektronische. Hoe de grotere dosis er kan uitzien, wordt bijvoorbeeld geïllustreerd in Wierzbicka (1985), waar betekenisomschrijvingen voorgesteld worden in de vorm van een ‘conceptual analysis’, een inventaris van alle relevante dingen waaraan de taalgebruiker denkt of zou kunnen denken wanneer hij gaat reflecteren over een woord. Elk van beide informatiedoseringen voorziet in de behoefte van een soort woordenboekgebruiker. De kleine dosis volstaat voor wie vindt dat hij genoeg weet wanneer hij de zaak kan identificeren die door een woord wordt aangeduid. De grote dosis is er voor wie meer wil weten over hoe woord en zaak werkelijk leven in het taalgebruik.

Het Algemeen Nederlands Woordenboek (ANW), een lexicografisch onlineproject dat naar een concept van Fons Moerdijk en onder zijn leiding sinds een klein decennium wordt ontwikkeld aan het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden, heeft zich tot doel gesteld om aan de noden van beide soorten gebruikers tegemoet te komen. Wie beknopte informatie wenst, krijgt de traditionele vorm van betekenisdefinitie geserveerd. Voor wie meer wil, is er het *semagram*.

Die laatste term is een creatie van Moerdijk zelf en de inhoud ervan werd door hemzelf reeds uitvoerig toegelicht in Moerdijk (2007, 2008). Ter wille van het leesgemak voor niet-ingewijden toch nog een korte toelichting. Een semagram is een systematische vorm van conceptuele analyse. De systematiek bestaat hierin dat de afzonderlijke betekenisclassen (zoals *dier*, *werktuig*, *zich verplaatsen*, *maken*) geanalyseerd worden volgens een vast patroon. Dat patroon bestaat uit de klassenaam – in principe het onmiddellijke hyperoniem van het geanalyseerde woord – als betekenis-kern en een aantal semantische kenmerktypes (begrippen als MIDDEL, PRODUCT, VORM ENZOVOORT). Voor iedere semantische klasse is er een relevante deelverzameling kenmerktypes operationeel. De conceptuele analyse van een woord in het semagram bestaat uit de bepaling van de klassenaam en invulling van de specifieke semantische kenmerken voor het geanalyseerde woord onder de verschillende kenmerktypes.

De kenmerken bepalen niet alleen het onderscheid tussen de verschillende concepten in de categorie, ze willen een inventaris zijn van alles, of toch van de belangrijkste zaken, waarmee de taalgebruiker het woord in verband brengt, en van de contexten waarin hij dat woord gebruikt, om zo een beeld te kunnen samenstellen van de wijze waarop die taalgebruiker tegen het ding aankijkt dat door het woord wordt genoemd. Het semagram is altijd een ‘open’ analyse, in die zin dat er nooit een precieze grens getrokken kan worden tussen wat relevant is voor het woordbeeld en wat niet. Het kan encyclopedische informatie *stricto sensu* omtrent het ding bevatten, in de mate dat die gegevens een rol spelen in het algemene taalgebruik, en in de regel alleen dan. En in die zin is het, ondanks zijn mogelijke uitgebreidheid, wel degelijk ‘taalkundige’ informatie.

2. Semagrammen, polysemie en morfologie

Het semagram kan volgens zijn schepper, Fons Moerdijk dus, worden opgevat als de centrale component in de woordbeschrijving. Het concept fungeert als een soort stuurhut, van waaruit

andere componenten van de ‘werking’ van een woord worden geleid. In het bijzonder zou dat het geval zijn voor de polysemie van het woord, en voor sommige van zijn morfologische valenties. Vanuit de beschrijving van dat concept, het semagram, zou men voorspellingen kunnen maken omtrent met name de metonymische verschuivingen in de woordbetekenis en omtrent de samenstellingen die gevormd zijn met het woord als tweede woorddeel.

‘Voorspellingen’ is waarschijnlijk wel een wat te sterke term, omdat hij automatismen en wetmatigheden suggereert die er in het werkelijke gedrag van woorden zelden te vinden zijn. Laten wij voorzichtigheidshalve wat er aan de hand is benoemen met een wat vagere term. Het metonymisch gebruik van het woord en sommige van zijn morfologische valenties vormen in zekere mate het spiegelbeeld van de inhoud van het semagram. En dan nog in een spiegel met hier en daar een blinde vlek.

Over het verband tussen de conceptuele structuur van het woord en zijn samenstellingen heeft Moerdijk al eerder gepubliceerd, in een tijd waarin er nog geen sprake was van semagrammen (zie daarvoor Moerdijk 1987, 1988). Ook over metonymische relaties heeft hij herhaalde malen zijn licht laten schijnen (Moerdijk 1989, 1990a, 1990b). Een publicatie over het verband tussen samenstellingen, metonymie en het semagram als specifieke vormgeving van de conceptuele structuur ontbreekt evenwel.

Deze bijdrage is een bescheiden poging om die leemte een beetje op te vullen, en na te gaan of en in welke mate de metonymische toepassingen en de vorming van composita bij een woord inderdaad weerspiegelingen zijn van de structuur en/of de inhoud van het semagram. Of om, als die poging Fons niet bevalt, en in de wetenschap dat hij het genoeg van gelijk te hebben nooit versmaadt, hem zelf uit zijn tent te lokken. Ook in dat geval is dit werkstuk niet nutteloos geweest.

Het onderzoekje zal worden gevoerd aan de hand van het woord *school*, mede omdat het een woord is dat een rijke verzameling samenstellingen heeft en een vrij uitgebreid metonymisch gebruik, maar vooral omdat het, zowel in geschrifte (Moerdijk 1989) als bij mondelinge uiteenzettingen, het favoriete voorbeeldwoord van Fons is, wanneer hij zijn ideeën over deze kwestie wil uiteenzetten.

3. Een semagram voor *school*

Eigenlijk is *school*, ondanks zijn hoge frequentie in het dagelijkse taalgebruik, een woord met een vrij beperkte polysemie. Er is een *school* dat een grote groep samen zwemmende vissen aanduidt, er zijn zaken als *de school van Aristoteles*, en er is vooral een samenhangende groep van gebruiksvormen rond het begrip ‘instelling die onderwijs verschaft’. Vooral die laatste gebruikswijze zal hier verder worden behandeld. De vissen zullen verder aan hun lot overgelaten worden en de school van Aristoteles zal hoogstens zijdelings ter sprake komen.

Het onderstaande voorstel tot semagram geldt dus de instelling die onderwijs verschaft. Het is gebaseerd op twee vormen van informatie. De eerste is het ANW-corpus. Daarin werden vooral de gegevens uit het literaire en het krantengedeelte bekeken. Technische teksten en wetteksten omtrent het onderwijs werden zoveel mogelijk buiten beschouwing gelaten, omdat de kans klein is dat daaruit veel aan het licht zou komen over het beeld dat de doorsnee taalgebruiker van een school heeft. Bij de raadpleging van het corpus werd vooral gelet op de verbanden waarin het woord vaak wordt gebruikt, zowel de regelmatig voorkomende syntactische combinaties als in ruimere zin het soort mededelingen dat over scholen wordt gedaan, en het beeld van dé school dat daaruit oprijst. De tweede, aanvullende, vorm van informatie is – om de geijkte term te gebruiken voor beweringen die niet objectief controleerbaar zijn, en die men desondanks toch doet – introspectie. Hiervan werd zo zuinig mogelijk gebruik gemaakt.

Het resultaat ziet er uit als volgt. Het kenmerktype dat wordt ‘gevuld’ staat steeds tussen haakjes na het kenmerk.

Een school

is een instelling (HYPERONIEM)

levert onderwijs, hetzij basisonderwijs, hetzij uiteenlopende vormen van middelbaar onderwijs, hetzij hoger onderwijs; in dat laatste geval zal men ze eerder hogeschool of universiteit noemen dan school (ACTIVITEIT)

bezorgt aan zijn leerlingen diploma's of getuigschriften, maakt van leerlingen iemand met een bepaald diploma of getuigschrift (PRODUCT)

is gehuisvest in een groot gebouw of gebouwencomplex dat hoofdzakelijk bestaat uit klaslokalen en dat voor de recreatie een speelplein heeft (LOCATIE)

is bestemd voor leerlingen of studenten (BELANGHEBBENDE)

maakt gebruik van de diensten van schoolmeesters, schooljuffen, leraren, docenten om onderwijs te verstrekken (HANDELENDE PERSOON)

wordt georganiseerd door de overheid of door een privé-instelling en geleid door een directeur of een (con)rector en zijn medewerkers (ORGANISATIE)

verstrekt dagelijks, althans op weekdays, onderwijs volgens een vast tijdschema, in de regel van ongeveer negen uur in de ochtend tot vier uur in de middag, en doet dat het hele jaar door, onderbroken door enkele vakanties, waarvan de zomervakantie de langste is; een schooljaar loopt van na de zomervakantie tot aan de volgende zomervakantie (TIJD)

geeft onderwijs volgens een bepaalde methode, hetzij een klassieke, hetzij een alternatieve (MIDDEL)

heeft vaak als draagvlak een groep mensen met een gemeenschappelijke levensbeschouwing (GROEP)

wordt vaak beschouwd als een plaats waar men slechts artificiële kennis opdoet die de toets van het 'ware leven' niet helemaal doorstaat (APPRECIATIE)

Van deze kenmerken zijn er slechts twee waarvoor er geen directe aanknopingspunten in het ANW-corpus waren, en die dus het resultaat van introspectie waren: MIDDEL en APPRECIATIE. Het kenmerk MIDDEL kwam vrij spontaan bij het voorwerp van introspectie opborrelen aangezien er honderd meter links van zijn deur een Montessorischool staat, en vijftig meter rechts van zijn deur een Jenaplanschool. Bovendien een rooms-katholieke Jenaplanschool, wat nog extra bewijskracht voor het kenmerk GROEP opleverde. Voor het kenmerk APPRECIATIE waren er onrechtstreekse argumenten: het bestaan van de afleiding *schools* en samenstellingen als *schoolwijsheid*, waarvan de betekenis wel degelijk in de richting van de genoemde appreciatie van scholen wijst.

In de volgende twee secties zal nu worden nagegaan of de hierboven geschetste semagramkenmerken inderdaad een rol spelen bij het tot stand komen van samenstellingen met en metonymische betekenissen van *school*, en als dat het geval blijkt te zijn, op welke wijze dat gebeurt. Laten we beginnen met de composita.

4. Samenstellingen

Er zijn (minstens) twee legitieme manieren om een samenstelling lexicografisch te definiëren. De eerste is door de samenstelling op dezelfde manier te behandelen als een ongeleed woord en bij de definitie geen rekening te houden met de (gemotiveerde) woordvorm, maar alleen met het aangeduide concept. Bij de tweede methode wordt net uitgegaan van de woordvorm. Die laatste definitiewijze geldt als norm in de functionele grammatica (zie onder andere De Caluwe 1991 en Moerdijk 1987, 1988). De achterliggende gedachte is dat in het normale geval samenstellingen gevormd worden in functie van hun betekenis, en dat bijgevolg de betekenis van de samenstelling afgeleid kan worden uit de betekenissen van de samenstellende delen. Die samenstellende delen worden semantisch verbonden door een niet expliciet uitgedrukte betekenisrelatie, volgens de min of meer vaste formule WOORDDEEL 2 – RELATIE – WOORDDEEL 1. Om dit met een samenstelling van *school* te illustreren: *jongensschool* kan worden gedefinieerd als ‘school bestemd voor jongens’ – het concept ‘school’ verbonden met het concept ‘jongens’ door de impliciete relatie ‘bestemd voor’. Er zou overigens een eindig repertoire van zulke impliciete relaties zijn.

Het spreekt vanzelf dat deze laatste definitiewijze alleen maar bruikbaar is wanneer de betekenis van de samenstelling inderdaad samenvalt met de bovenstaande formule. Er zijn ook samenstellingen met een minder doorzichtige semantische structuur. Om bij de *school*-voorbeelden te blijven: *haagschool* is er zo een; de betekenis ‘spijbelen’ is niet rechtstreeks af te leiden uit de samenstellende delen. En verder is er nog de vraag hoe ‘precies’ het gebruik van de samenstelling moet sporen met de morfosemantische definitie. Bij nogal wat samenstellingen komt er initiële betekenispecialisatie voor (zie hiervoor Heyvaert 1990). Zo wordt uit de systeembetekenis van *concentratieschool* helemaal niet duidelijk dat het om een concentratie van allochtone jongeren gaat.

Maar laten we deze kwesties even buiten beschouwing laten en ons richten op die samenstellingen die werkelijk doorzichtig zijn. Waar we ons hier mee bezig moeten houden, is de vraag in welke mate het semagram van *school* bepalend is voor de aard en de semantiek van zijn samenstellingen.

De positie van Moerdijk ter zake is dat met name bij samenstellingen met *school* als tweede woorddeel, de semantische relatie tussen beide woorddelen voor een groot deel bepaald zal worden door de in het semagram van *school* aanwezige kenmerken (of kenmerktypes).

Het ANW-corpus levert zo’n 1200 woorden op waarvan *school* het laatste woorddeel is. Wanneer die lijst gezuiverd is van ongerechtigheden als foute spellingen en dubbele lemmatiseringen, blijven er nog goed 800 over.

Omdat het binnen de context van deze bijdrage weinig zin heeft, en vooral zeer tijdrovend is om van al deze samenstellingen de precieze betekenis te achterhalen, werd een verdere selectie doorgevoerd. De meeste ondoorzichtige samenstellingen en de afleidingen gingen er uit. Woorden met als eerste deel een letterwoord dat niet meteen bekend in de oren klonk werden afgevoerd in de redelijke zekerheid dat het letterwoord hetzij op een onderwijstype hetzij op een inrichtende macht sloegen. Ook werd er een min of meer arbitraire, maar wel proportionele selectie doorgevoerd bij samenstellingen van een type waarvan er erg veel representanten waren. Statistiek heeft in dezen weinig zin, vooral omdat het voorwerp van onderzoek een enkel woord is. Of er nou 68 dan wel 56% van de samenstellingen met het kenmerk BELANGHEBBENDE te maken hebben, is niet relevant. Alleen de proporties maken – gesteld dat Moerdijks stelling klopt – iets duidelijk over de prominentie van het ene kenmerk ten opzichte van het andere. Laten we wat hier gebeurt maar *impressionisme* noemen.

4.1 Samenstellingen zonder verband met het semagram

De voorspelling van Moerdijk klopt, in het geval van *school*, voor het merendeel van de samenstellingen.

Laten we eerst die gevallen noemen waarvoor ze niet opgaat. Min of meer idiomatische samenstellingen zijn er slechts in een heel beperkt aantal:

bewaarschool, concentratieschool, eenheidsschool, haagschool, kakschool, kostschool, kweekschool, leefschoon, leerschool, levensschool, normaalschool, papschool.

Slechts een beperkt aantal van de overige samenstellingen hebben op het eerste gezicht niets te maken met het semagram. Enkele voorbeelden. *Magneetschool* ‘school met een aantrekkingskracht als een magneet’, *fusieschool* ‘school ontstaan uit een fusie’, *spijbelschool* ‘school waar vaak gespijbel wordt’, *stageschool* ‘school waar iemand onderwijsstage loopt’. Het ligt niet voor de hand om de populariteit van een school ten opzichte van andere scholen of een aan een afzonderlijke school gebonden verschijnsel als hoog spijbelgedrag als wezenskenmerken van het concept ‘school’ op te voeren. En ‘waar iemand onderwijsstage loopt’ zegt weliswaar wat over een functie die een school kan hebben, maar dan wel een functie die helemaal niet tot haar *core business* behoort.

Een klein aantal samenstellingen hebben te maken met de OMVANG van de school, eveneens iets wat niet echt als een essentieel kenmerk in het semagram kan worden opgevoerd:

mammoetschool, massaschool, mastodontschool, tweemansschool, viermansschool.

Er is ook een kleine groep ‘relationele’ samenstellingen, waarvoor er evenmin een goede reden is om ze aan het semagram te linken:

buurschool, collegaschool, partnerschool, zusterschool

In enkele samenstellingen wordt de school in verband gebracht met het achterland waaruit ze haar leerlingen rekruteert:

achterbuurtschool, binnenstadsschool, buurtschool, centrumschool, dorpsschool, gettoschool, gevangenischool, kantonschool, missieschool, parochieschool, plattelandsschool, streekschool, thuischool, wijkschool

Dit type samenstelling zou in verband gebracht kunnen worden met het kenmerktype LOCATIE, maar de kenmerkinhoud daarvan in het semagram is van een hele andere aard dan de informatie die in deze samenstellingen aan bod komt. Men zou de inhoud van LOCATIE zodanig kunnen oprekken dat hij zowel het gebouw als het achterland zou omvatten, maar het is maar de vraag of dat echt veel bijbrengt. Is het echt zo ‘typisch’ voor een school dat ze zich richt op de jeugd van een bepaalde buurt, parochie of wijk?

Ook samenstellingen die te maken zouden kunnen hebben met het kenmerktype APPRECIATIE uit het semagram, vallen een beetje tussen wal en schip. In woorden als

droomschool, kloteschool, kutschool, kakschool¹, kwaliteitsschool, modelschool, pico-belloschool, pokkeschool, probleemschool, rotschool, topschool, tweederangsschool, voorbeeldschool, voorhoedeschool

¹ Dit woord werd ook al op de vorige pagina genoemd. Het heeft dan ook twee betekenissen. Hier geeft het een appreciatie: een school met veel ‘kak’. Op de andere plaats gaat het om een (informeel en vooral Vlaams) woord voor een kleuterklas.

slaat de appreciatie op de kwaliteit van afzonderlijke scholen, en heeft ze volstrekt niets te maken met de kenmerkinhoud bij het concept ‘school’ (pro memorie: ‘wordt vaak beschouwd als een plaats waar men slechts artificiële kennis opdoet die de toets van het “ware leven” niet helemaal doorstaat’).

4.2 Scholen met namen

Erg veel samenstellingen met school als tweede woorddeel hebben als eerste woorddeel een eigenaam, vooral een persoonsnaam. Een (onvolledig, want driftig ingekort) lijstje:

Albertschool, Alexanderschool, Aloysiusschool, Andreaeschool, Annaleschool, Anthoniusschool, Arembergerschool, Augustinusschool, Barbaraschool, Bartókschool, Bavinekschool, Beatrixschool, Bekkersschool, Bellatrix-school, Benthemschool, Berlageschool, Bernadetteschool, Bernardschool, Bernhardschool, Bialikschool, Bisschofsheimschool, Blijbergerschool, Bloemcampschool, Bogermanschool, Bomansschool, Booneschool, Borgesiusschool, Boschschoo, Boscocschool, Bosschool, Bostonschool, Bruggenschool, Calvijnschool, Capelleschool, Carter-school, Clausschool, Clemensschool, Clementsschool, Colignyschool, Conscience-school, Constantijnschool, Costaschool, Dahlschool, Dr.Gunningschool, Drieëenheidsschool, Eluardschool, Emmaschool, Fatimaschool, Franciscusschool, Frankschool, Gross-school, Guardini-school, Hartschool, Havelterbergschool, Helmersschool, Hendrikschool, Hoferschool, Holterenschool, Ichthusschool, IJdoornschoo, Ireneschool, Johannesschool, Jozefschool, Julianaschool, Krugerschool, Kuyper-Booneschool, Lambertusschool, Lamotteschool, Lourdesschool, Margrietschool, Mariaschool, Marijkeschool, Marnixschool, Martinusschool, Mattheüschool, Mauritsschool, Musiusschool, Nassauschool, Oranjeschool, Paulusschool, Pietersschool, Pleysierschool, Queridoschool, Rehobothschool, Rubensschool, Schmidtschool, Schönbergschool, Sebastianusschool, Sint-Aloysiusschool, Sint-Bavoschool, Sint-Jozefsschool, Sint-Katarinaschool, Sint-Lutgardisschool, Sint-Maartenschool, Sint-Martinusschool, Sint-Pietersschool, Sint-Willibrordusschool, Solvayschool, Spermalieschool, Stephanusschool, Stolbergschool, Storkschoo, Theresiaschool, Thijssenschool, Tobiasschool, Trompschool, Viktor-school, Villanovaschool, Vincischool, Vleddersschool, Vlerickschool, Vonckschool, Voorthuijsschool, Waldorfschool, Waterinkschool, Weidemaschool, Wildebrandschool, Wilhelminaschool, Willibrordschool, Xaverius-school²

De frequentie van dit type samenstellingen is zo groot dat ze laat vermoeden dat er wat ontbreekt aan het semagram van *school*. Het is inderdaad een opvallend verschijnsel dat scholen een naam hebben, vaak een geografische naam, maar in heel veel gevallen ook die van een bekend persoon die kan gelden als een soort rolmodel, lichtend voorbeeld of beschermheilige voor de leerlingen van die school. Het feit dat dit gebruik, blijkens de samenstellingen, wijdverbreid is, is een indicatie dat in het hierboven voorgestelde semagram wel eens een kenmerk IDENTIFICATIE zou kunnen ontbreken, met als inhoud het net genoemde naamgevingsgebruik. Waaruit dan weer blijkt dat niet alleen het corpus en introspectie, maar ook de samenstellingen informatie leveren over de inhoud van het semagram.

Dit lijkt circulair: de inhoud van het semagram is van grote invloed op de semantische typering van de samenstellingen van het woord, maar tegelijkertijd gaan we vanuit de samenstellingen kenmerken importeren in het semagram. Maar het is niet echt circulair. Een dokter die bij zijn patiënt griep constateert omdat hij koorts en spierpijn heeft, zegt niet dat koorts en spierpijn griep veroorzaken. We importeren deze kenmerken niet in het semagram vanuit de samenstellingen, maar die samenstellingen zijn symptomen voor de aanwezigheid van iets in het semagram.

Conclusie hieruit kan zijn dat een woord conceptuele kenmerken kan hebben die zich alleen openbaren via de samenstellingen (en afleidingen). In dat verband kan ook terugverwezen worden naar het kenmerktype APPRECIATIE, dat ook alleen maar via de samenstelling *schoolwijsheid* en de afleiding *schools* aan het licht kwam.

² Hier en elders zijn de samenstellingen rechtstreeks overgenomen uit het ANW-corpus, in de vorm waarin ze daar zijn aangetroffen, zonder normalisering van afwijkende spellingen. Samenstellingen met een naam als eerste woorddeel komen in deze lijst soms in een onvolledige vorm voor: waar het corpus bijvoorbeeld het lemma *Pietersschool* geeft, is de volledige naam van de school waarschijnlijk *Sint Pietersschool*.

4.3 Scholen met een product

De overige types samenstellingen kunnen probleemloos in verband gebracht worden met het ene of andere kenmerk uit het semagram van *school*.

Bij nogal wat composita kan de relatie tussen de samenstellende delen in verband gebracht worden met het kenmerk *PRODUCT*: in het eerste woorddeel worden vaardigheden, diploma's, getuigschriften genoemd of mensen die deze vaardigheden, diploma's of getuigschriften bezitten. Voor deze samenstellingen kunnen twee types betekenisomschrijving gelden. Wanneer het eerste woorddeel vaardigheden en dergelijke noemt, kan als definitietype worden gebruikt:

‘school waar men *WOORDDEEL 1* onderwijst (of leert)’

In het ANW-corpus aangetroffen samenstellingen van dit type zijn onder andere:

aikidoschool, ambachtsschool, antislipschool, archiefschool, architectuurschool, aso-school, aso-tso-bso-school, autorijschool, avo-/vwo-school, balletschool, beeldhouwschool, beiaardschool, beroepsschool, beschavingsschool, bibliotheekschool, bijbelschool, blo-school, bloemenschikschool, bo-school, bodybuildingschool, boksschool, bosbouwschool, bouwschool, brandweerschool, breischool, brouwerijschool, bso-school, buikdansschool, burgerluchtvaartschool, busoschool, capoeira-school, cartografieschool, chanson-school, circusschool, commissariaatschool, computerschool, cultuurschool, dansschool, detailhandelschool, detailschool, dj-mixschool, drilschool, drumschool, duikschool, emancipatieschool, euritmieschool, filmschool, fitnessschool, fotovideoschool, geleidehondenschool, genieschool, godsdienstschool, goochelschool, grimeerschool, gymnastiekschool, handelsschool, havo/vwo-school, hbo-school, hiphop-school, hockeyschool, hoefmederijsschool, hotelschool, huishoudschool, huiswerkschool, infanterieschool, integratieschool, islamschool, jachtvliegsschool, jazzdansschool, jazzschool, jeugdtheaterschool, jeugdvoetbalschool, judoschool, kantschool, kantwerkschool, karateschool, kerkmuziekschool, klavecimbelschool, kledingschool, klimschool, kmo-school, kookschool, koorschool, Koranschool, krijgskunst-school, krijgsschool, kunstenschool, kunstnijverheidsschool, kunstschool, landbouwschool, legerschool, loopschool, luchtdoelartillerieschool, luchtmachtschool, luchtvaartschool, managementschool, marine-opleidingsschool, marineschool, marketingschool, marktschool, massageschool, mavoschool, mbo-school, meao/mdgo-school, mediaschool, meditatieschool, meidenvoetbalschool, mijnenbestrijdingsschool, mijnschool, milieuschool, missieschool, modeschool, mulo-school, mulo/mavoschool, muziekschool, naaischool, nijverheidsschool, oefenschool, onderwijskansenschool, onderwijsschool, onderzoeksschool, ontwikkelingsschool, opleidingsschool, orgel-accordeonschool, orgelschool, oriëntatie-school, ouderschapsschool, panfluitschool, pianoschool, politieopleidingsschool, politie-school, popmuziekschool, popschool, praktijkschool, racingschool, recherschool, rechtsschool, rijksarchiefschool, rijkswachtschool, rijsschool, rijwielschool, rockschool, rugbyschool, rugschool, ruiterschool, salsaschool, sambaschool, schaakschool, schaatsschool, schermsschool, schietschool, schoenvakschool, showbizz-school, skate-school, skischool, slaapschool, slipschool, snijschool, snowboardschool, spijbelopvangschool, spinschool, spionageschool, sportschool, stripschool, stripteaseschool, surfschool, taakschool, tafeltennisschool, talenschool, tangoschool, tekenschool, telegraafschool, tennisschool, textielschool, theaterschool, theorieschool, therapieschool, tiltechnieken/rugschool, timmerschool, toneelschool, topsportschool, topzeilschool, toverschool, trainingsschool, transmissieschool, tromboneschool, tuchtschool, tuinbouwschool, turnschool, ulo-school, vaardigheidsschool, vakschool, vbo-mavo-havo-vwo-school, vbo-school, vechtsportschool, veeartsenijschool, veldritschool, verbeteringsschool, verkeersschool, vertaalschool, vioolschool, visserijschool, vliegerschool, vliegsschool, vmbo-school, vo-school, voetbalschool, volleybalschool, vwo-school, waterskischool, wegschool, wereldmuziekschool, wielerschool, wijnbouwschool, wijngaardschool, windsurfschool, worstelschool, yoga-school, zangschool, zeevaartschool, zeezeilschool, zeilschool, zeilwagenschool, zingschool, zuivelschool, zwemschool

Wanneer het woord diegene noemt die de vaardigheden en dergelijke verwerft, kan als definitietype gelden ‘school waar men *WOORDDEEL 1* kan worden’. Voorbeelden hiervan uit het ANW-corpus zijn onder andere:

ambtenarenschool, architectenschool, artiestenschool, atletenschool, bakkersschool, banketbakkersschool, beeldhouwersschool, beiaardierschool, binnenhuisarchitectenschool, boekbinderschool, brandweerschool,

celleidersschool, dichtersschool, dj-school, domineesschool, heksenschool, hoge-ambtenarenschool, instrumentenmakersschool, journalistenschool, kappersschool, koksschool, magistratenschool, mijnwerkersschool, mineursschool, officierenschool, pietenschool, pilootschool, plantersschool, politieschool, priesterschool, rabbijnenschool, schildersschool, schippersschool, schrijversschool, spionnenschool, spurtersschool, sterrenschool, tolkenschool, tovenaarschool, trainersschool, verpleegstersschool, voedvrouwenschool, zangersschool

4.4 Scholen met leerlingen

Samenstellingen van dit laatste type zijn soms moeilijk te onderscheiden van een ander type dat verband houdt met het kenmerktype *BELANGHEBBENDE*. Dat zijn samenstellingen waarin het eerste woorddeel aangeeft voor welk leerlingenpubliek de school bestemd is en die in de regel gedefinieerd kunnen worden als ‘school bestemd voor *WOORDDEEL 1*’. Voorbeelden uit het corpus zijn:

adelborstenschool, aio-school, ambtenarenschool, armenschool, blindenschool, brandweerschool, burgerschool, cadettenschool, celleidersschool, debielenschool, dovenschool, eliteschool, geleidehondenschool, genieschool, hindoeschool, hoge-ambtenarenschool, homoschool, hondenschool, infanterieschool, jeugdschool, jongensschool, jongerenschool, jonkmanschool, kaderschool, kadettenschool, keepersschool, kinderschool, kleuterschool, luchtdoelartillerieschool, magistratenschool, meidenschool, meisjesschool, migrantenschool, officierenschool, peuterschool, poezenschool, politieschool, prinsenschool, privéschool, pupillenschool, rabbijnenschool, regenboogschool³, regentenschool, rekrutenschool, rijkeluissschool, rijkenschool, schrijversschool, spurtersschool, syndikalistschool, trekkersschool, vakbondsschool, vip-school, volksschool, vorstenschool, weesjongensschool, zangersschool, zottenschool

Wanneer het eerste woorddeel van deze woorden zowel kan aangeven wat men is of hoort te zijn wanneer men de school bezoekt, als wat men kan worden door de school te bezoeken, zijn ze ambigu en horen ze dubbel geclassificeerd te worden met het voorgaande type

4.5 Scholen met niveaus

Een aantal samenstellingen brengt een nadere precisering omtrent het kenmerk *ACTIVITEIT* uit het semagram, met name omtrent de aard (of het niveau) van het verstrekte onderwijs. Dat doen bijvoorbeeld

basisschool, bovenschool, eerstegraadsschool, hogeschool, middenschool, tussenschool

Het onderscheid tussen dit type en het type ‘school waar men *WOORDDEEL 1* onderwijst’ is echter vrij dun, en bovendien is hier een definitie in termen van *WOORDDEEL 2* – relatie – *WOORDDEEL 1* vrijwel onmogelijk, omdat het eerste woorddeel een wat elliptisch karakter heeft.

4.6 Scholen met organisatoren

Het kenmerk *ORGANISATIE* vinden we terug in een reeks samenstellingen waarvan het eerste woorddeel de organisator van de school noemt. Een bruikbaar definitiepatroon is ‘school georganiseerd door *WOORDDEEL 1*’ en voorbeelden uit het ANW-corpus zijn:

abdijschool, amateursschool, Agnietenschool, bedrijfsschool, brigadeschool, broedersschool, fabrieksschool, gemeenschapsschool, gemeenteschool, Jezuïetenschool, kapittelschool, kloosterschool, kolchozeschool, moskeeschool, nonnenschool, partijschool, rijksschool, staatschool, stadsschool, Ursulinenschool, ziekenhuisschool, zustersschool

³ De status van dit woord als doorzichtige samenstelling is een beetje dubieus. Hoewel: er zijn nog andere samenstellingen met als eerste woorddeel *regenboog* in de zin van ‘iets wat openstaat voor een breed spectrum van achtergronden, gezindheden enzovoort’ (*regenboogcoalitie*), zodat de taalgebruiker in staat moet worden geacht om de betekenis van het woord meteen intuïtief op te pikken.

4.7 Scholen met methodes

Het kenmerk *MIDDEL* is aan de orde in enkele composita die de onderwijsmethode specificeren die door de school wordt toegepast:

Daltonschool, experimenteerschool, Freinetschool, Fröbelschool, Jenaplanschool, methode-school, Montessorischool, projectschool, Steinerschool, webschool

Een definitiepatroon zou kunnen zijn: ‘school waar onderwezen wordt volgens de methode (van) *WOORDDEEL 1*’.

4.8 Schooltijden

Een laatste serie samenstellingen kan worden gerelateerd aan het kenmerktype *TIJD* in het semagram. Het zijn allemaal woorden die scholen met een afwijkende tijdregeling (ook *dagschool*, want dat woord bestaat alleen maar als antoniem van *avondschoon*; als er geen avondschoon was, zou de dagschool gewoon *school* heten). Het lijstje ziet er uit als volgt:

avondschoon, dagschoon, kantoorurenschoon, vakantieschoon, weekendschoon, zomerschoon, zondagsschoon

en een geschikt definitiepatroon lijkt ‘school waarvan de lessen plaatsvinden in de (of op) *WOORDDEEL 1*’.

4.9 Overzicht

Uit het voorgaande kunnen we drie semantische basistypes onderscheiden bij de samenstellingen van *school*. (1) Er zijn samenstellingen die het concept “school” in verband brengen met iets wat volkomen extern is aan dat concept (*mammoetschoon*, *partnerschoon*, *plattelandsschoon*). Bij *school* vormt deze groep een vrij kleine minderheid. De grootste groep composita heeft een eerste woorddeel dat iets specificiert of tegensprekt uit het semagram. (2) Er is een groep samenstellingen die een nadere verbijzondering geven van een bepaalde kenmerkinhoud in het semagram, zoals welk onderwijs er geboden wordt, voor wie de school bestemd is, welke leermethode er wordt gevolgd of wie de organisator van de school is. De grote meerderheid van de hierboven opgesomde woorden valt in die groep. (3) Ten slotte zijn er samenstellingen waarin een kenmerkinhoud van het semagram van het simplex wordt vervangen door een andere kenmerkinhoud. Die laatste vinden we vooral in de groep waarin het eerste woorddeel de schooltijd uitdrukt. Ook deze groep is veel minder bevolkt dan groep (2). In elk geval blijkt uit dit overzicht dat de structuur van het semagram in ruime mate weerspiegeld wordt in de semantische klassificatie van de samenstellingen, en dat tezelfdertijd de semantische analyse van de samenstellingen, met name de vaststelling van de betekenisrelatie tussen de samenstellende delen, belangrijke informatie kan bieden omtrent wat relevant is voor de inhoud van het semagram. En dat zal wel zo ongeveer zijn wat Fons Moerdijk bedoelt met de samenhang tussen beiden.

5. Metonymie

Traditioneel werd metonymie, net als metaforie, beschouwd als een naamsoverdracht: in het geval van metaforen naar een concept waarmee het oorspronkelijke concept wordt vergeleken; bij metoniemen naar een concept ‘dat daarmee in locale, temporele of causale betrekking staat’ (Moerdijk 1989: 115). Die locale, temporele of causale betrekkingen kunnen op velerlei wijzen geconcretiseerd worden, en bovendien overschrijden de mogelijkheden tot metonymische verschuiving ruimschoots deze drie kwalificaties. Wel is het zo dat er systematiek zit in metonymische toepassingen: een identiek type verschuiving kan aangetroffen worden bij meerdere woorden. In Apresjan (1992: 216 e.v.) wordt een hele lijst

van dergelijke (systematische) verschuivingen aangelegd. In de voorbereidingsfase van het ANW heeft Fons Moerdijk die lijst nog aanzienlijk uitgebreid in de hoop dat hij gebruikt kan worden bij de beschrijving van de relaties tussen verschillende betekenissen in polyseme complexen. Tot dusver is deze uitgebreide lijst nog niet aan de openbaarheid prijsgegeven, maar hij bestaat.

In Moerdijk (1989: 132) wordt metonymie voorgesteld als een proces van conceptuele verschuiving binnen een conceptueel schema dat toepasbaar is op een hele categorie van semantisch verwante woorden. Gesteld dat het ANW-semagram zo'n – ingevuld – conceptueel schema is, dan zouden de mogelijkheden tot metonymische verschuiving begrensd moeten worden door de inhoud van dat semagram. Althans indien de idee van Fons Moerdijk klopt dat de metonymische mogelijkheden van het woord een spiegelbeeld zijn van het semagram. En aangezien een semagram alleen maar bestaat uit een categorisering en een verzameling kenmerken, zou een metonymische toepassing dan een verschuiving van de betekenis kern zijn van de oorspronkelijke categorie naar een van de kenmerken. Bij het corpusmateriaal voor *school* dat werd bekeken, blijkt deze voorspelling voor de volle honderd procent te kloppen. Een overzicht.

5.1 Van INSTELLING naar ACTIVITEIT

In een aantal gevallen kan de betekenis van *school* worden omschreven als 'wat op school gedaan wordt'. Die activiteit is in de regel het leren of het onderwijs, zoals aangegeven in de kenmerkinhoud ACTIVITEIT van het semagram. Voorbeelden uit het corpus zijn:

Als er geen school is, leidt ze onverminderd het bestaan van haar moeder, van de wasdag tot de poetsdag.

Heb je dan geen school?

Het lijkt mij niet denkbeeldig dat men tegenwoordig, met een diploma op zak, ongeschoold de school verlaat.

De jonge leraar Nederlands zei tot slot dat zijn werk eigenlijk een bezigheidstherapie is voor zestienjarigen die de school allang beu zijn.

Sommige zwaargehandicapte kinderen moesten een jaar wachten voor ze naar school konden.

Al vanaf de lagere school was hij in zwang bij de meisjes.

Het volgende voorbeeld valt hier een beetje uit de toon:

Ze willen toch zeker dat je je school afmaakt en zo ?

omdat er hier niet verwezen wordt naar onderwijs in het algemeen, maar naar de wijze waarop het onderwijs georganiseerd is, als een curriculum met een beginpunt en een voltooiingspunt. Misschien moet het kenmerk ACTIVITEIT in die zin verder gespecificeerd worden. Daarvoor zijn er ook bij de samenstellingen aanwijzingen gevonden. Woorden als *basisschool* en *hogeschool* en combinaties als *middelbare school* lijken wel specificaties te zijn van een algemene idee van een curriculum, die dan wel in het concept 'school' aanwezig moet zijn. Een alternatieve opvatting kan zijn dat *school* 'onderwijscurriculum' een secundaire metonymie zou zijn ten opzichte van *school* 'onderwijs'.⁴

5.2 Van INSTELLING naar GEBOUW

In de volgende voorbeelden duidt *school* het gebouw aan waar de onderwijsinstelling gevestigd is:

Dat moesje, de conciërge van de school, moest onmiskenbaar een huisvrouw verbeelden

⁴ De gedachte dat conceptuele netwerken aan de basis liggen van metonymische relaties komt uit Moerdijk 1990, vooral p. 113 e.v.

De school hing vol bewakingscamera's, zodat niemand nog opkijkt van een lens meer of minder.

Het semagram van de kernbetekenis bevat, zoals bekend, een kenmerk *LOCATIE* waarvan de inhoud correspondeert met de betekenis van de metonymische toepassing.

5.3 Van INSTELLING naar BELANGHEBBENDE

Zoals in het semagram aangegeven is onder het kenmerktype *BELANGHEBBENDE* is de school bestemd voor leerlingen, of in ruimere zin de hele schoolgemeenschap.

In een aantal metonymische toepassingen in het corpus duidt het woord inderdaad de leerlingen of het geheel van de schoolbevolking aan:

Ofwel houden ze naar buitenuit de schijn op, terwijl ze in werkelijkheid het moderne individualisme en nuttigheidsdenken laten binnenstromen. Ofwel stellen ze een paar moraalridders aan, die geen contact hebben met het gros van de school.

Het Nachtegalenpark, waar de sportdag plaatsvond, gonsde van het rumoer van de vier scholen die er kwamen voetballen, verspringen, hardlopen, honkballen of petanquen.

De hele school nieste behalve ik.

Dat Soestdijk-verhaal ging als een lopend vuurtje door de school .

Niemand buiten school zou hem ooit vragen hoeveel één plus één was, of hoe het afliep met de Franse revolutie.

5.4 Van INSTELLING naar HANDELENDE PERSOON

In een enkel geval verwijst school in het corpus naar wat in het semagram onder het kenmerktype *HANDELENDE PERSOON* werd genoemd: de docenten aan de school. De interpretatie is echter betwistbaar. De verwijzing zou ook het schoolbestuur kunnen gelden (zie de volgende sectie). Het voorbeeld:

Balkenende beperkt zich in zijn boek tot twee uitspraken: een verwijzing dat criminaliteit en schooluitval veel voorkomen bij kinderen van immigranten, en een vreemd tussengevoegde zin in hoofdstuk twee dat het niet de bedoeling is dat scholen al te veel aandacht besteden aan de geschiedenis van Marokko.

5.5 Van INSTELLING naar ORGANISATIE

In de volgende voorbeelden verwijst *school* duidelijk naar het schoolbestuur:

De school moet de jongeren die frekwent spijbelen opsporen en begeleiden samen met de PMS-centra en de komitees voor bijzondere jeugdzorg. Een groeiend aantal scholen kiest ervoor om de middagpauze in te korten.

Bij de aanpak van sociale faalangst moet door de school zorgvuldig worden gehandeld.

Volgens voorschrift van de school draagt ze een rok .

De school had schaatswedstrijden georganiseerd op de uiterwaarden .

In het semagram is dat schoolbestuur de inhoud van het kenmerk *ORGANISATIE*.

5.6 Van INSTELLING naar TIJD

School betekent 'schooltijd', hetzij in de zin van de tijd die men per dag op school doorbrengt, hetzij in de zin van 'schooljaar' in de volgende voorbeelden:

Hij was na school met een groepje leerlingen gaan oefenen op de schietbaan.

zelf hoefde ze niet meer te weten dan de begin- en einduren van de school.

De eerste dag van school zag ik al dat ze daar geen mooi rapport voor me hadden.

Aan het eind van de zomer was ik al bang voor de dag dat school begon.

De school gaat net uit.

Buiten die paar foto's van school was er geen enkel bewijs dat Leo ooit een kind was geweest, of dat hij ouders had gehad die je met het blote oog kon zien.

Net als alle voorgaande metonymieën sluit dit gebruik direct aan bij het semagram. Het kenmerktype TIJD kreeg daar als inhoud ‘verstrekt dagelijks, althans op weekdays, onderwijs volgens een vast tijdschema, in de regel van ongeveer negen uur in de ochtend tot vier uur in de middag, en doet dat het hele jaar door, onderbroken door enkele vakanties, waarvan de zomervakantie de langste is; een schooljaar loopt van na de zomervakantie tot aan de volgende zomervakantie’.

5.7 Overzicht

Alle hierboven besproken metonymische verschuivingen corresponderen met een kenmerkinhoud uit het semagram van *school* ‘instelling’. Alleen *school* ‘onderwijscurriculum’ vormt een halve uitzondering, tenminste als we het afleiden uit *school* ‘onderwijs’. Maar in die laatste veronderstelling krijgen we weer een ander verhaal. Dan moeten we uitgaan van een semagram voor *school* ‘onderwijs’, wat vanwege de synonymie uiteraard hetzelfde semagram is als dat van *onderwijs*. En het vergt niet eens onderzoek om te kunnen stellen dat het semagram van dat woord een kenmerk TIJD ‘wordt opgebouwd in de vorm van een curriculum, van de laagste naar de hoogste graad’ bevat. En om te besluiten dat ook deze metonymie een rechtstreekse weerspiegeling is van een kenmerk in het semagram van het woord.

Indien deze observatie ook voor andere substantieven opgaat, kan dat een interessante precisering van de begripsomschrijving van metonymieën opleveren. Waar eerdere omschrijvingen hun toevlucht moesten nemen tot al bij al vrij vage formuleringen als ‘iets wat tot hetzelfde conceptuele domein behoort’, zouden we dan metonymie kunnen definiëren als ‘een semantische verschuiving waarbij een van de conceptuele kenmerken de betekeniskern wordt van het nieuwe concept’. Waardoor meteen de mogelijkheden tot metonymische toepassing veel exacter worden gedefinieerd. Op die manier krijgt de invoering van het semagram niet alleen een praktisch-lexicografische betekenis, maar ook theoretisch-lexicologische draagwijdte.

6. Misschien ook metaforen.....

Ten slotte lijkt het een boeiende vraag of het semagram ook nog een rol speelt bij de totstandkoming van metaforen, en, indien dat het geval is, welke rol. Verder dan een beetje speculatie zal het antwoord echter niet komen. Maar ook dat heeft zijn charmes.

School is namelijk (helaas) niet de meest gelukkige testcase voor metaforenonderzoek. In het geraadpleegde corpusmateriaal is er welgeteld één gebruikswijze aangetroffen die een beetje naar een metafoor zweemt, maar daar zeer zeker geen duidelijk voorbeeld van is. Bij gebruik zoals in

In 428 wordt Nestorius patriarch van Constantinopel. Hij heeft zijn opleiding gekregen in Antiochië, hij benadrukt de menselijke natuur van Christus en kant zich tegen de Mariacultus. Dat ruikt naar ketterij volgens de rivaliserende theologische school van Alexandrië, geleid door patriarch Cyril.

is in elk geval de centrale idee van de hoofdbetekenis, die van een instelling, niet meer reëel aanwezig, zodat dat we met een beetje goede wil van een betekenistransfer kunnen gewagen. De resulterende betekenis is zo iets als ‘groep mensen die dezelfde opvattingen delen en/of volgens dezelfde gedragslijn handelen’. We vinden die betekenis ook min of meer terug in de idiomatische verbinding *school maken*. Als er hier al sprake is van een metaforische relatie tussen de hoofdbetekenis en deze toepassing, dan hoort er een gegeven uit die hoofdbetekenis getransfereerd te zijn naar iets in een andere conceptuele sfeer. Het gegeven dat daarvoor het meest in aanmerking lijkt te komen is de gedachte ‘leer, leerstelsel, doctrine’, die we ook min of meer herkennen in het kenmerk GROEP van de hoofdbetekenis: een school beroept zich vaak op een welbepaalde levensbeschouwing. Maar dit is al bij al een weinig overtuigende

illustratie van de rol die het semagram speelt bij de creatie van metaforen. De onduidelijkheid is mogelijk te wijten aan het gegeven dat de conceptuele sferen waarin de hoofdbetekenis en de afgeleide betekenis vertoeven ‘instelling’ en ‘groep’, wel heel dicht bij elkaar liggen, te dicht eigenlijk om een ‘sprongetje’ van een kenmerk van de ene naar de andere sfeer aanschouwelijk te maken. In elk geval kan men zich dit veel minder makkelijk voorstellen als een transfer dan bijvoorbeeld de overdracht van het kenmerk ‘koppig en dom wezen’ van een dier (in casu een ezel) naar een mens.

Bij deze laatste metafoer valt dan weer wat anders op. Wij transfereren een karakterkenmerk van een dier naar een mens, maar heeft de ‘letterlijke’ ezel dat kenmerk wel? Is een leeuw dapper, een vos sluw en een hond trouw en onderdanig? Ethologen zullen hier wel hun bedenkingen bij hebben. De trotse mannetjesleeuw die zo vele Europese wapenschilden en vlaggen siert, is in werkelijkheid een luie donder die het grootste deel van de dag slaapt, het vrouwtje laat jagen en voor de welpen zorgen, en wakker wordt zodra het eten opgediend is. Een ezel vertikt het soms om te doen wat zijn baas van hem verlangt, maar dat geldt voor vrijwel alle huisdieren, en bovendien heeft hij een voor een zoogdier gemiddelde tot bovengemiddelde intelligentie. Een vos is schichtig en zal daar wel zijn redenen voor hebben, en kunstjes om zijn prooien te verschalken heeft hij niet meer in huis dan pakweg de luipaard. Een hond is een dier dat een leider nodig heeft. Dat heeft hij van zijn voorouder de wolf, die in een roedel leeft waar één mannetje het voor het zeggen heeft. Maar is dat trouw en onderdanigheid? Kunnen er überhaupt aan een dier typisch menselijke karakterkenmerken worden toegekend? Het lijkt er eerder op dat dit geen inherente kenmerken zijn, maar menselijke eigenschappen die door mensen op het dier worden geprojecteerd. Wanneer we een hond trouw noemen, maken we hem in feite al een beetje mens. Het concept dat de taalgemeenschap van een hond heeft, omvat niet alleen de eigenschappen van de eigenlijke *Canis canis*, maar ook die van een soort ‘verliteraturede’ hond, een ten dele gepersonificeerd wezen dat gecreëerd is in het volksgeloof, in sagen, mythen, legenden en een literair patrimonium dat deel is gaan uitmaken van een collectief onderbewustzijn in de Jungiaanse zin.

Als we metaforen willen gaan verklaren vanuit het semagram, dan zullen in dat semagram niet alleen de feitelijke informatie en de gewone alledaagse opvattingen van de taalgemeenschap omtrent het concept hun expliciet gemaakt moeten worden, maar ook de hele culturele bagage die het woord op de rug meest. We hebben geen keuze. Als een metafoer een transfer van een eigenschap is van de ene conceptuele sfeer naar de andere, dan moet die eigenschap überhaupt in de betekenisbeschrijving van het woord in zijn basisbetekenis zitten. Anders is er gewoon niets te transfereren.

Iedereen ziet wel meteen dat semagrammen om dit waar te maken moeten worden opgeblazen tot, om een kwalificatie van Wierzbicka (1985: 37) te gebruiken, gargantueske proporties. Het resultaat zou droommateriaal zijn voor de hele linguïstische wereld, die bijvoorbeeld met één muisklik duizenden dier-mensmetaforen op zijn beeldscherm te voorschijn kan toveren, en nooit meer het excuus zal hebben dat het zo moeilijk is om materiaal te verzamelen. Maar voor die gargantueske semagrammen is er helaas ook een lexicografische *abbaye de Thélème* nodig, propvol redacteurs. Of heel veel tijd. Geen van beiden is ons gegund. Beperking is het onveranderde lot van de lexicograaf, ook in het elektronische tijdperk waarin alles mogelijk zou zijn. Hij kan ofwel erg weinig zeggen over heel veel woorden, ofwel erg veel over erg weinig woorden. Maar nooit erg veel over erg veel woorden. *At our back we always hear Time's winged chariot hurrying near.*

Bibliografie

Apresjan, Y.D. (1992), *Lexical semantics. User's guide to contemporary Russian vocabulary*. Ann Arbor,

Karoma Publishers, Inc.

De Caluwe, J. (1991), *Nederlandse nominale composita in functionalistisch perspectief*. 's Gravenhage, SDU

- uitgeverij.
- Heyvaert, F.J., (1990), 'Over de betekenis van zgn. "doorzichtige" samenstellingen', in: *Forum der Letteren* 31, 104-124.
- Moerdijk, A.M.F.J. (1987), 'Lexicale semantiek en compositavorming', in: *Forum der Letteren* 28, 194-213.
- Moerdijk, A.M.F.J. (1988), 'Lexicaal-semantische vormingspatronen voor samenstellingen', in: *Jaarboek van de Stichting Instituut voor Nederlandse Lexicologie. Overzicht van het jaar 1987*. Leiden, INL, 49-65.
- Moerdijk, A.M.F.J. (1989), 'Benaderingen van metonymie', in: *Forum der Letteren* 30, 115-134.
- Moerdijk, A.M.F.J. (1990a), 'Metonymie uit een ander vaatje', in: *Traditie en Progressie. Handelingen van het 40ste Nederlands Filologencongres*. 's-Gravenhage, SDU Uitgeverij, 111-122.
- Moerdijk, A.M.F.J. (1990b), 'Metaal aast op vrouwen. Het verschijnsel metonymie', in: *Onze Taal* 59, 68-70.
- Moerdijk, A.M.F.J. (2007), 'Definities, frames en semagrammen', in: Fons Moerdijk, Ariane van Santen en Rob Tempelaars (red.), *Leven met woorden. Opstellen aangeboden aan Piet van Sterkenburg bij zijn afscheid als directeur van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie en als hoogleraar Lexicologie aan de Universiteit Leiden*. Leiden, Instituut voor Nederlandse Lexicologie/Koninklijke Brill. Leiden, 63-75.
- Moerdijk, A.M.F.J., (2008), 'Frames and Semagrams. Meaning Description in the General Dutch Dictionary', in: Elisenda Berndal, Janet De Cesaris (eds), *Proceedings of the XIII EURALEX International Congress (Barcelona, 15-19 July 2008)*, 561-571.
- Wierzbicka, A. (1985), *Lexicography and Conceptual Analysis*. Ann Arbor, Karoma Publishers, Inc.